

Réka Bozzay

Bijdragen tot de geschiedenis van de Hongaarse galeislaven en de vervolgingen van Hongaarse protestanten op grond van de notulen van de Provinciale Synode van Stad en Lande

De cultuurhistorische betrekkingen tussen Hongarije en de stad Groningen zijn op 4 september 1627 begonnen, toen Boldizsár F. Gyügyei [Balthasar F. Gyugyeinus Ungarus S.S. Theologiae Studiosus] als eerste Hongaar aan de Universiteit te Groningen werd geïmmatriculeerd.¹ In de volgende twee eeuwen werd hij gevolgd door nog 282 andere Hongaren.² De laatste Hongaar, Mihály Pákozdi, [Michaël Pákozdiy Hungarus ex Collegio Ill. Debrecinensi] die 28 Maji, gratis quia Hungarus) werd op 28 mei 1795 in Groningen ingeschreven.³

Zoals aan andere Nederlandse universiteiten studeerden de Hongaren ook in Groningen vooral godgeleerdheid.⁴ Hoewel hun opleiding tot predikant binnen de muren van de universiteit gebeurde, en dus de universiteit voor hun studie en dagelijks onderhoud verantwoordelijk was, zijn er sporen in de archieven die bewijzen dat ook de gereformeerde kerk zich met de Hongaren en/of de gebeurtenissen in Hongarije bezighield.

Voor kerkelijke vragen die betrekking hadden tot de plaatselijke kerken binnen de provincie was de Provinciale Synode van de gereformeerde

kerk verantwoordelijk. “De eerste synode van Stad en Lande werd van 14-17 juli 1595 in de stad Groningen gehouden op uitschrijven van de overheid en onder toezicht van de gedeputeerden der Staten Petrus Cornelius en Doede van Amsweer.”⁵ “De Synode kwam vervolgens jaarlijks – op uitschrijven van de gedeputeerden der Staten van Stad en Lande – bijeen.”⁶

Diverse, vooral kerkelijke zaken werden op de synode afgehandeld. “De besluiten van de Provinciale Synode werden door de gedeputeerden overgebracht naar de Staten van Stad en Lande ter bevestiging; de steun van de overheid was immers bij vele zaken onontbeerlijk.”⁷ “Op voorstel van de beide Synodes van Holland en Gelderland werden in 1599 de overige gewestelijke Synodes aangeschreven om correspondentie met elkaar te houden, om met elkaar in contact te blijven daar ‘in den particulieren sijnoden veele saecken ongedecideert blijven’ ...”⁸ “De Synode van Stad en Lande reageerde welwillend op dit voorstel. Behalve het over en weer zenden van afgevaardigden, werden de synodale acta ook onderling uitgewisseld.”⁹

Tot de zgn. “Tien jaren van rouw” (1671-1681), toen de eerste ook in het buitenland grote belangstelling wekkende vervolgingen van Hongaarse protestanten plaatsvonden,¹⁰ zijn er in Groningen behalve de immatriculaties geen andere verwijzingen naar de Hongaren.

Pas in het jaar 1675 vinden we een korte inschrijving in de notulen van de Provinciale Synode over de noodlijdende Hongaren. De inschrijving stamt uit de acta van de Provinciale Synode van Friesland, die op grond van de bovengenoemde uitwisseling van synodale acta in de notulen van de Provinciale Synode van Stad en Lande werd opgenomen.¹¹ Geen wonder dat de eerste vermelding over de Hongaren in de Friese acta voorkwam, de meeste Hongaarse studenten werden namelijk in Friesland, aan de universiteit te Franeker ingeschreven,¹² de contacten tussen de Friese en de Hongaarse gereformeerde kerken waren dus hechter.

De eerste vermelding van de naam van Michiel de Ruyter in verband met de Hongaarse galeislaven dateert uit 1676, al na de dood van De Ruyter. In de acta van de Provinciale Synode van Zuid-Holland werd de bevrijding van de galeislaven en de bemiddeling van hun zaak door de Zwitserse kantons vermeld. In de volgende jaren bleek ook uit de notulen van andere provinciale synoden, dat ze van het leed van de Hongaarse protestanten af wisten en niet vergaten hen in hun gebeden te noemen.¹³

In de eigen notulen van de Provinciale Synode van Stad en Lande werden de vervolgingen der protestanten in Hongarije pas in 1678 ver-

meld.¹⁴ In dat jaar en in de daaropvolgende jaren tot en met 1684 vond er geen daadwerkelijke bemiddeling plaats van de kant van deze synode,¹⁵ maar het was toch een belangrijk feit dat de Hongaarse gebeurtenissen niet werden vergeten, en dat de Synode tot in detail op de hoogte was van het tragische lot van de predikanten en de vervolgingen.

Appendix

31 mei 1675, te Leeuwarden

XVIII. Intercessie gedaan voor de noodtlijdenden in Hungariën op anhouden D. D. Depp. en Predicantes van Leeuwarden.

26 juli 1676, te Dordrecht

15. Seecker Praedicanten uijt Hungariën op de Galeije gebannen, waeren wel bevrijt van

de slaverneije op de aenkomst van de Heer Michael de Ruitter waer op oock brieven

van dancksegginge gesonden waeren, doch datse nooijt weer in Patriam mochten komen,

en bij andere Vorsten niet klagen over haer ongelijck versoeckende hier in Wijders voor=

schrijven ende intercessie oock voorbiddinge voor haer bij Godt den Heere.

De Heer Commisarius van Naeldwijck oordeelde dat se van niemant beter als van

de Switserse Cantons bij den Keiser geholpen souden kunnen worden, en dat op sulcke

D. Depp synodi belast soude worden de switserse cantons haer saecke te recommenderen.

29 april 1678, te Appingadam

63. D Correspondens Zuidt Hollandiae heeft den Christl. Synodus uijt haer

Acten voorgedraegen de grote elende ende elendige Vervolginge in Hungariën

soo in opsicht van de Protesterende Predicanten, sijnde ballingen, als oock die Gemeinte J[esú] Christi aldaer, met versoeck dat in desen Synodo aen de respective

Classen dese noot[l]ijgende protesterende Praedicanten en Gemeinten soo mochten worden gerecommendeert, dat sij deselver in hare publijque gebeden indachtich mochten zijn, is ditselve van de aenwesende Broederen aengenomen om een jegelijck in sijn Classe dit bekent te maecken.

12 juli 1678, te Leiden

7. De vervolging van de kercken in Hungarien bleef verder gerecommendeert.

5 mei 1679, te Groningen

Art. 43 Ad 63 Waer door de Protesterende Gemeinten en predi[cant]en in Hungarien, den Broederen sijn gerecommendeert, der selve in publike Gebeden te gedencken heeft de H. Professor Altingh bekent gemaect, door missive narigtinge te hebben, van dat eenige der pred[icant]en uit hare Ballingschap tot hare Gemeinten waren weder gekeert en alsoo de drovige kercken eenige verquickinge hadden, edoch onseker van dien troostliken voortganh: is nochmals de Christel: voorbede, by de anwesende Broederen om Respp. Classen te recommanderen aengenomen.

10 juli 1679, te Gouda

6. De sacke der Ungarische Predicanten den Gebede Gerecommandeert.

31 juli 1679, te Edam

5. Volgens beste kennisse waren byna alle Ungarische predicanten wedergekeert tot haar Gemeijnten.

10 mei 1680, te Groningen

Art. 38. Ad act. 43. Sprekende van de Verdruckingen der Protestantsche Gemeijnten en Predicanten in Hungarijen; Also Verstaen wort, dat dieselve eenige Verligtinge en herstellinge becomen hebben, edoch onseker, is nochmaels die Christl. Voorbede voor deselve by d' anwesende Broederen, om de respective Classen te recommanderen, aangenomen.

2 mei 1681, te Appingadam

Art. 35 Ad art. 38 spreekende van de verdruckingen der Protestant-sche Gemeinten en Praedicanten in Hungarien heeft D. Correspondens van Noort-Hollant verhael gedaen, dat brieven in haeren synodo waeren voorgelesen, meldende dat de excludeerde Predicanten alle wederomme haere Gemeinten waeren toegevoeght en in haere diensten herstelt, (eene der selver alleen uitgenomen) het Christ. Synodus heeft sulks met blijtschap haeres harten, en en dancksegginge tot den Goedertijerenen Godt aengehoort, ende vorders voor de bewaeringe en welstant van dese haere mede-broederen in den Gebede aen te houden, geresolveert.¹⁶

8 juli 1681, te Gorinchem

Art 5. Hungarische predicanten hersteld, also dat de Gebeden in dankseggingen sijn verandert.

29 april 1682, te Groningen

Art. 35. Ad art. 35., spreekende van de verdruckingen der Gemeijnten en praedicanten in Ungarijen hebben d' Eerw. Heeren Correspondenten uit Zuid en Noord-Hollandt verhaelt, dat het nu aldaer in Ungarien in beter en geruster staet bevonden werden, soo dat oock in Holland de gebeden voor de verdruckte kercken in danckseggingen verandert waren.

28 april 1684, te Groningen

Ad art. 35. De resolutie Synodi om niet alleen alle nootlijdende gemeinten door d' gehele werelt verstrooit, maer in sonderheit d' kercke Chr[ist]i in Ungarien, welcke bovenmaeten vervolgt en verdruckt wort in d' publike gebeden in d' bescherminge des Allerhoogsten, tot haer vertroostinge te bevelen, is over al in dese landen in practique, en sal daarin ijverich aengehouden worden.¹⁷

Noten

- ¹ Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (verder RGCGA), Toegangnummer 46. Senaat en de faculteit van de Groningse universiteit, 2.1.1.3. Stukken betreffende studenten, 'Album academiae huius, habens nomina studiosorum, manibus ipsorum signata', album studiosorum, 1615-1809, 43. 1615 maart 13-1647 aug 11.
- ² Bozzay Réka – Ladányi Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918* [Hongaarse studenten aan Nederlandse universiteiten 1595-1918]. Budapest, ELTE Levéltár, Nr. 2114-2398.
- ³ RGCGA, Toegangnummer 46. Senaat en de faculteit van de Groningse universiteit, 2.1.1.3. Stukken betreffende studenten, 'Album academiae huius, habens nomina studiosorum, manibus ipsorum signata', album studiosorum, 1615-1809, 45. 1698 aug 25-1809 okt 6.
- ⁴ Van 191 mensen kon met zekerheid vastgesteld worden dat ze (ook) theologie studeerden. Bozzay – Ladányi: *Magyarországi diákok*, Nr. 2115-2398.
- ⁵ http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.obj_start?p_id=2684748&p_vast=5&p_hier=0&p_zk=provinciale%20AND%20synode&p_taal=1&p_inv=1 (Alle websites laatst geraadpleegd op 1 maart 2010)
- ⁶ http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.obj_start?p_id=2684750&p_vast=5&p_hier=0&p_zk=provinciale%20AND%20synode&p_taal=1&p_inv=1
- ⁷ http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.obj_start?p_id=2684758&p_vast=5&p_hier=0&p_zk=provinciale%20AND%20synode&p_taal=1&p_inv=1
- ⁸ http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.obj_start?p_id=2684765&p_vast=5&p_hier=0&p_zk=provinciale%20AND%20synode&p_taal=1&p_inv=1
- ⁹ http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.obj_start?p_id=2684766&p_vast=5&p_hier=0&p_zk=provinciale%20AND%20synode&p_taal=1&p_inv=1
- ¹⁰ Hongaarse predikanten werden naar Pressburg/Pozsony geroepen, zij werden beschuldigd van collaboratie met de adellijke samenzweerders Nádasdy en Zrínyi (zie hierover het artikel van Klára Papp). Zij werden of ter dood veroordeeld of hun goederen werden geconfisceerd. Later werden 41 mannen naar Napels gebracht en aan de galeien verkocht. Hier werden ze door admiraal Michiel de Ruyter bevrijd. Tijdens de landdag van Sopron in 1681 werd een eind gemaakt aan de kwellingen van de predikanten.
- ¹¹ RGCGA, Toegangnummer: 692 Provinciale synode van Stad en Lande, 2.1.1.1. Acta Provinciale Synode, Acta notulen van de provinciale Synode, 1595-1788, Nr. 3. 1657-1681. zie: Appendix
- ¹² Bozzay – Ladányi, *Magyarországi diákok*, Nr. 1-1233, over hun disputaties zie: F[erenc] Postma – J. van Sluis (eds.): *Auditorium Academiae Franekerensis. – Bibliographie der Reden, Disputationen und Gelegenheitsdruckwerke der Universität und des Athenäums in Franeker, 1585-1843* [Minsken en Boeken, 23] (Leeuwarden/Ljouwert 1995).
- ¹³ RGCGA, Toegangnummer: 692 Provinciale synode van Stad en Lande, 2.1.1.1. Acta Provinciale Synode, Acta notulen van de provinciale Synode, 1595-1788, Nr. 3. 1657-1681. zie: Appendix.
- ¹⁴ Idem, zie: Appendix.

- ¹⁵ RGCGA, Toegangnummer: 692 Provinciale synode van Stad en Lande, 2.1.1.1. Acta Provinciale Synode, Acta notulen van de provinciale Synode, 1595-1788, Nr. 4 1682-1701. zie: Appendix.
- ¹⁶ RGCGA, Toegangnummer: 692 Provinciale synode van Stad en Lande, 2.1.1.1. Acta Provinciale Synode, Acta notulen van de provinciale Synode, 1595-1788, Nr. 3. 1657-1681.
- ¹⁷ Idem, Nr. 4 1682-1701.